

Veileder for innehaver av akvakulturtillatelse
Håndtering av hval i akvakulturanlegg

Veileder

Håndtering av hval i akvakulturanlegg

Årstall

2024

Ansvarlig avdeling:

Tilsyn og kontroll

Emneord:

Hval, rømming,
akvakulturanlegg

Arkivsaksnummer:

[Arkivsaksnummer]

Dato utgitt:

[Dato utgitt]

Totalt antall sider:

6

Versjon:

[ISSN/ISSB]

Sammendrag

Veilederen retter seg mot innehaver av akvakulturtillatelse, og gir veiledning om håndtering av hval i akvakulturanlegg.

Veileder

Håndtering av hval i akvakulturanlegg

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	2
2. Regelverk	2
2.1. Akvakulturregelverket	2
2.2. Annet regelverk.....	2
3. Kunnskap, erfaring og annen veiledning	3
3.1. Kunnskap om hval	3
3.2. Rømming av fisk	3
3.3. Erfaringsbase om rømming	3
4. Krav om beredskapsplan basert på risikovurdering	4
4.1. Plikt til å forebygge og begrense rømming	4
4.2. Risikovurdering.....	4
4.3. Beredskapsplan	4
5. Hva skal innehaver gjøre ved hendelser med hval?.....	5
5.1. Hval i akvakulturanlegg	Feil! Bokmerke er ikke definert.
5.2. Varsling om hval	5
5.3. Melding om rømming.....	5
5.4. Frigjøre hval i akvakulturanlegg med fisk	5
5.5. Frigjøre hval i akvakulturanlegg uten fisk.....	5
5.6. Skadet eller syk hval.....	6
5.7. Avliving av hval	6
5.8. Håndtering av død hval	6
6. Oppdatering av veileder	6

1. Innledning

Hval kan komme seg inn i akvakulturanlegget og svømme fritt i merden eller sette seg fast i not eller tauverk i merden. Hval kan også sette seg fast eller vikle seg inn i fortøyninger i akvakulturanlegg.

Slike hendelser vil kunne utgjøre en risiko for rømming av fisk på grunn av skade på merdene/nøtene og ikke minst ha dyrevelferdsmessige konsekvenser både for hvalen og fisken. I tillegg kan slike hendelser medføre betydelige materielle skader i anlegget.

Alle hvalarter er i utgangspunktet fredet og det foreligger et generelt forbud mot fangst av hval. Hvalene er vanligvis friske dyr på næringssøk og skal i prinsippet slippes fri og ikke avlives. Skadde eller syke dyr skal i utgangspunktet også ut av merden, før eventuell avlaving av dyrevelferdsmessige årsaker.

Denne veilederen retter seg mot akvakulturvirksheten (innehaver av akvakulturtillatelse), og gir veiledning om håndtering av hval i akvakulturanlegg.

Mattilsynet, Miljødirektoratet og Havforskningsinstituttet er rådført i forbindelse med utarbeidelse av veilederen.

2. Regelverk

2.1. Akvakulturregelverket

Veilederen omhandler akvakulturregelverket og Fiskeridirektoratets myndighetsområde. Fiskeridirektoratet vil under hendelser med hval i akvakulturanlegg koordinere og rådføre seg med Mattilsynet, Havforskningsinstituttets veterinærfaglige kompetanse på hval, samt andre relevante myndigheter.

Bestemmelsene i akvakulturloven § 10 og akvakulturdriftsforskriften § 5 første ledd stiller generelle, funksjonsbaserte krav til akvakulturdriften. Kravene er knyttet opp mot den rettslige standarden «miljømessig forsvarlig», og vil endre seg i takt med faglig utvikling og kunnskap.

Innehaver har etter akvakulturdriftsforskriften plikt til å forebygge og begrense rømming og må oppfylle krav til kompetanse, journalføring, beredskapsplan og risikovurderinger. Innehaver er videre pålagt meldeplikt ved rømming og mistanke om rømming, samt gjenfangstplikt etter rømt fisk.

Forskrift om IK-Akvakultur skal sikre at det gjennomføres et systematisk styrings- og forbedringsarbeid slik at krav fastsatt i eller i medhold av akvakulturlovgivningen blir oppfylt.

Fiskeridirektoratet fører tilsyn med at virksomheten etterlever kravene, og vil ved behov benytte ulike virkemidler for å klargjøre og veilede om innholdet i den rettslige standarden.

2.2. Annet regelverk

Flere andre regelverk inneholder bestemmelser som er relevante for håndtering av hval i akvakulturanlegg, og det er viktig at innehaver ser dette i sammenheng.

Hendelser med hval i akvakulturanlegg vil kunne ha dyrevelferdsmessige konsekvenser både for hvalen og oppdrettsfisken, jf. dyrevelferdsloven, dette er Mattilsynets ansvarsområde.

I forbindelse med hendelse i akvakulturanlegg kan hval dø eller måtte avlives. I slike tilfeller er død hval kadaver og regnes iht. forurensningsloven som næringsavfall (forsøpling). Mer om dette på generelt grunnlag: [Forsøpling - Miljødirektoratet \(miljodirektoratet.no\)](https://www.miljodirektoratet.no/tema/forsoypling).

3. Kunnskap, erfaring og annen veiledning

Fiskeridirektoratet forventer at oppdatert kunnskap om hval og rømming av fisk sammen med erfaringer og annen veiledning brukes ved gjennomføring av risikovurdering og planlegging av tiltak knyttet til hendelser med hval i akvakulturanlegg.

3.1. Kunnskap om hval

Havforskningsinstituttet og Artsdatabanken har på sine nettsider informasjon om ulike hvalarter¹.

Havforskningsinstituttet publiserte 03.04.2024 sluttrapport for prosjekt: "Kartlegging og testing av metoder for å redusere interaksjoner mellom fiskeri og hval"².

3.2. Rømming av fisk

Aktuell informasjon for risikovurdering og planlegging av tiltak:

- bestander av laks, sjørøret og sjørøye³
- nasjonale laksefjorder og nasjonale laksevasdrag⁴
- gytefelt/-gyteområder torsk (aktuelt for hendelser i akvakulturanlegg for torsk)⁵

Havforskningsinstituttet utgir årlig «Risikorapport norsk fiskeoppdrett», som blant annet gjennomgår risiko knyttet til ytterligere genetisk endring hos villaks som følge av innkryssing av rømt oppdrettslaks⁶.

3.3. Erfaringsbase om rømming

Fiskeridirektoratets erfaringsbase om rømming⁷ inneholder de viktigste erfaringene fra tidligere rømmingshendelser og har et eget kapittel om predatorer. Erfaringer fra hendelse med knølhval i merd inngår også, [Predator \(fiskeridir.no\)](https://www.fiskeridir.no/Predator)

Annen veiledning

- Veileder for beredskap ved rømming av fisk fra akvakulturanlegg

Fiskeridirektoratet har i samarbeid med næringsorganisasjonene utarbeidet [«Veileder for beredskap ved rømming av fisk fra akvakulturanlegg»](#). Veilederen kan være et viktig bidrag i arbeidet med å forebygge og begrense rømming. Hensikten med veilederen er at

¹ <https://www.hi.no/hi/temasider/arter>, og <https://www.artsdatabanken.no/>

² <https://www.hi.no/hi/nettrapporter/rapport-fra-havforskningen-2024-10>

³ <https://www.miljodirektoratet.no/tjenester/nettsteder/lakseregisteret/>

⁴ <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/Tema/Ferskvann/Laks/Nasjonale-laksevasdrag-og-laksefjorder/>

⁵ <https://open-data-fiskeridirektoratet-fiskeridir.hub.arcgis.com/>

⁶ https://www.hi.no/hi/nettrapporter?query=&fast_serie=riskorapport-norsk-fiskeoppdrett

⁷ <https://www.fiskeridir.no/Akvakultur/erfaringsbase-romming>

akvakulturvirksomheter skal kunne utarbeide og oppdatere sine planverk, samt få ideer til hvordan de kan utvikle og teste sin operative beredskap gjennom øvelser.

Veilederen beskriver ulike scenarier som kan brukes i beredskapsøvelser, et av scenarioene er hval i merd med laks.

- Veileder helhetlig risikostyring

Safetec har på oppdrag fra Fiskeridirektoratet utarbeidet en veileder som gir innsikt og praktiske råd om helhetlig risikostyring i akvakulturnæringen, [Veileder - helhetlig risikostyring innen akvakultur \(fiskeridir.no\)](#).

4. Krav om beredskapsplan basert på risikovurdering

4.1. Plikt til å forebygge og begrense rømming

Akvakulturdriftsforskriften § 37 første ledd stiller krav om særlig aktsomhet for å hindre rømming, og videre at det skal sørges for at eventuell rømming oppdages raskest mulig og at rømmingen i størst mulig grad begrenses.

4.2. Risikovurdering

Etter akvakulturdriftsforskriften § 37 andre ledd skal det gjennomføres risikovurdering med sikte på å minimalisere risikoen for rømming. Risikovurderingen skal danne grunnlag for systematiske tiltak.

Det forventes at oppdrettere har vurdert risikoen for at hval går inn i oppdrettsanlegg.

4.3. Beredskapsplan

Konsekvensene av rømming kan reduseres dersom virksomheten på forhånd har planlagt hvordan en slik situasjon skal håndteres. I akvakulturdriftsforskriften § 7 kreves det derfor at det til enhver tid skal foreligge **en oppdatert beredskapsplan**. Beredskapsplanen må **inneholde** en oversikt over hvilke **tiltak/prosedyrer** den enkelte virksomhet vil sette i verk ved rømming eller mistanke om rømming av fisk knyttet til hendelser med hval i akvakulturanlegg. Det forutsettes at planen utarbeides med tanke på at tiltakene skal fungere best mulig ut ifra den konkrete situasjonen.

Beredskapsplanen er en oppfølging av risikovurderingen med sikte på å minimalisere risikoen for rømming, jf. akvakulturdriftsforskriften § 37 andre ledd. Risikovurderingen danner, sammen med regelverkskrav, grunnlaget for utarbeidelse av beredskapsplanen. Gjennom risikovurderingen identifiseres risikoreduserende og skadeforebyggende tiltak, samt kontrolltiltak for å oppdage en eventuell rømming så raskt som mulig. Risikoreduserende tiltak ved gjennomføring av aktiviteter som kan medføre risiko for rømming er del av beredskapsplanen.

5. Hva skal innehaver gjøre ved hendelser med hval?

5.1. Varsling

Hval i akvakulturanlegg både med og uten fisk skal straks varsles Fiskeridirektoratets Fisheries Monitoring Center (FMC) på telefon 55 23 83 36. Det skal **ikke** iverksettes tiltak på levende hval før Fiskeridirektoratet er varslet.

5.2. Melding om rømming

Ved mistanke om rømming eller rømming av fisk skal dette meldes til Fiskeridirektoratet, jf. akvakulturdriftsforskriften § 38. Hendelsen meldes via Min side, [Melding om rømming eller mistanke om rømming for oppdretter \(fiskeridir.no\)](https://fiskeridir.no/melding-om-romming-eller-mistanke-om-romming-for-oppdretter).

Innehaver må raskt få oversikt over situasjonen:

- Hvalen: Art, størrelse, atferd, synlige skader, sitter den fast eller svømmer fritt i merden.
- Hull i not: Lokalisering, størrelse, mulighet for å sikre mot rømming av fisk.
- Oppdrettsfisken: Atferd, kartlegge hvor i nota fisken står.

Innehaver må iverksette sin beredskapsplan for hval i akvakulturanlegg

5.3. Frigjøre hval i akvakulturanlegg med fisk

Innehaver må vurdere om det er mulig å frigjøre hvalen slik at den fritt kan svømme ut av anlegget. Tiltak for å sikre mot rømming iverksettes før man forsøker å få hvalen ut av anlegget, jf. beredskapsplanen. Innehaver må selv vurdere hvilke tiltak og muligheter som finnes i den gitte situasjonen, særlig med tanke på tilgjengelig utstyr og personell.

Før det gjennomføres tiltak som frigjøring, flytting eller avlivning, skal aktiviteten planlegges og gjennomgås sammen med deltakende personell.

Sikkerhet for personell har høyeste prioritet. Hval kan bevege halefinne og forlemmer (sveiver) meget raskt og med en kraft som innebærer fare for personer som befinner seg innen rekkevidde av disse.

Erfaringer med hval som svømmer fritt i merden, har vist at bruk av grovmasket orkastnot, shetlandsrist, eller liknende er egnet metode for å skille hval og fisk. Etter at hvalen er sikret med en finmasket not for å hindre at fisk kommer inn til hvalen kan hoppenettet senkes for å slippe hvalen ut av merden.

Bruk av brønnbåt kan være et hjelpemiddel for å redusere antall fisk og merdvolum slik at det kan bli lettere å avgrense hvalen med orkast og få den ut.

Levende hval skal aldri løftes opp fra vannet etter halen, da dette kan medføre varige skader i hvalens rygggrad og muskulatur.

5.4. Frigjøre hval i akvakulturanlegg uten fisk

Hendelser hvor stor hval vikler seg inn i anleggets fortøyninger, tomme akvakulturanlegg o.l. innebærer en betydelig velferdsmessig belastning for dyrene. Innehaver må vurdere om det er mulig å frigjøre hvalen slik den fritt kan svømme bort fra anlegget.

5.5. Skadet eller syk hval

Dersom det vurderes å være dyrevelferdsmessig uforsvarlig å la hvalen slippe fri, f.eks. hvis den er syk, skadet eller innviklet i tau/utstyr, skal Fiskeridirektoratet kontaktes. Det samme skal gjøres dersom avliving av hval vurderes.

5.6. Avliving av hval

Avliving av hval i merd innebærer betydelig risiko for skadeskyting av hvalen, og risiko for skade på personell, fisk og materiell. Som hovedregel skal hval i merd **ikke** avlives.

Dersom det likevel skulle oppstå tilfeller hvor avliving blir aktuelt, skal dette gjøres i nært samarbeid med Fiskeridirektoratet. I slike tilfeller vil Fiskeridirektoratet rådføre seg med Havforskningsinstituttet, evt. Mattilsynet. Før avliving bør ytterligere tiltak vurderes for å hindre rømming og/eller skade på fisken.

Avliving av et så stort pattedyr krever spesial kompetanse. Dyrevelferdsloven § 6 stiller krav til alle som avliver dyr å være kompetent til å utføre oppgaven. Det er også krav om at avliving skjer på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte og at utstyret som benyttes, er egnet og vedlikeholdt, jf. dyrevelferdsloven § 12. Fiskeridirektoratets Sjøtjeneste er blant de få som har faglig kompetanse til å avlive hval på en forsvarlig måte.

5.7. Håndtering av død hval

Død hval regnes som avfall og skal iht. forurensingsloven ikke være skjemmende eller føre til nevneverdig skade. Hvalkadavre kan representere et forurensingsproblem dersom de blir liggende ved sjøen nær bebyggelse. Slikt avfall kan leveres til anlegg som tar imot dyrekadavre eller slepes langt nok ut til sjøs (kilde Miljødirektoratet).

6. Oppdatering av veileder

Dato	Ansvarlig seksjon	Endring

FISKERIDIREKTORATET

Telefon: 55 23 80 00

E-post: postmottak@fiskedir.no

Internett: www.fiskerdir.no

Livet i havet - vårt felles ansvar